

je P. Ashton pokazujući kako i odrasli ljudi mogu biti nemoćni i iskorišteni poput male djece. Na kraju ovoga dijela donosi se opis pokorničkoga bdjenja koje se održalo u crkvi sv. Ignacija. Na bdjenju se molilo Gospodina da oprostí čitavoj Crkvi na zlu spolnoga zlostavljanja i da ponovo obnovi svoju Crkvu kako bi bila uzor borbe protiv toga zla.

U knjizi se na više mjesta nailazi na poruku pape Ivana Pavla II. koju je uputio američkim kardinalima: »Nema mjesta u svećeničkom i redovničkom životu za onoga tko bi mogao učiniti zlo mladima«. Jednak stav preuzima i Benedikt XVI., a pogotovo se često spominje njegovo pismo katolicima u Irskoj kojemu je tema bila seksualno zlostavljanje mladih. Svi autori koji su doprinijeli ovoj knjizi slažu se u jednome: u Crkvi više ne smije biti zataškavanja zločina pedofilije ili spolnoga zlostavljanja. U tom smjeru ide i *Cirkularno pismo* koje naglašava važnost transparentnosti i suradnje s civilnim vlastima te, posebno, poštovanja i brige za žrtve. Bez istine i pravde Crkva ne može živjeti slobodno i autentično svjedočiti Isusa Krista, stoga ona mora biti otvorena istini i u teškim slučajevima koji mogu štetiti njezinu ugledu. Jer put do slobode vodi jedino preko priznanja grijeha. Tim se načelom uvijek treba voditi.

Velika je vrijednost ovoga simpozija u tome što je svojevrsna interdisciplinarna analiza svega što se dogodilo. Njime se željelo doći do razumijevanja uzroka i posljedica te do pronalaska načina prevladavanja situacije u kojoj se Crkva našla nakon otkrivanja slučajeva spolnoga zlostavljanja i zataškavanja crkvenih službenika. Radovi koji su izneseni u ovoj knjizi velik su korak naprijed u razumijevanju ovoga zla, koje je Crkvi nanijelo toliko štete. Razumijevanje problema već je uvelike i rješenje ili barem ukazuje ne putove kojima treba ići ili ih se kloniti. Crkva je ovim sim-

pozijem i knjigom učinila velik napor u otklanjanju kukolja iz svojih redova, da bi na taj način što vjernije mogla ispunjavati svoje poslanje i donositi ljudima autentičnu istinu.

Pero Lovrić

Hrvoje Lasić, *Fenomenologija i filozofija religije*, FTIDI, Zagreb, 2012, 471 str.

»Fenomenologija i filozofija religije« druga je knjiga Hrvoja Lasića u kojoj se bavi graničnim pitanjima koja se tiču naravne i nadnaravne zbilje i na koja filozofija i religija pokušavaju odgovoriti. Knjiga je podijeljena u dva dijela. U prvome dijelu autor daje povijesni prikaz religije koja se pojavljuje u povijesti ljudskoga roda bilo u obliku pisma, znakova, simbola, bilo u živoj predaji raznih vjerovanja u nadnaravnu stvarnost. Riječ je o nadnaravnoj stvarnosti čije je osnovno obilježje transcendentnost, otajstvenost, svetost, moć koja se pojavljuje u naravnome obliku u svijetu i u svijesti ljudskoga bića. Prvi dio knjige obuhvaća četiri poglavlja: 1. Fenomenologija religije — znanost o religijskim i religioznim fenomenima, 2. Nastajanje i povijesni razvoj fenomenologije religije, 3. Velike religije svijeta i novi religiozni pokreti, 4. »Sveto« — bitno obilježje religijskih i religioznih fenomena. U prvome poglavlju autor obrađuje pojam i značenje fenomena te bitna svojstva fenomena; u drugome poglavlju riječ je o nastajanju i povijesnom razvoju fenomenologije religije kao samostalne znanosti; o definiciji fenomenologije religije; filozofsko-teološkome pristupu religioznim fenomenima koji dolaze do izražaja u vjeri i religiji te u raznim definicijama religije. U trećem poglavlju autor se bavi velikim religijama svijeta i novim religioznim pokretima. Velike religije svijeta podijeljene su u prirodne (naravne) religije među kojima se ističu

hinduizam, budizam, konfucijanizam, taoizam/daoizam i lamaizam te u nadnaravne/objavljene religije: židovstvo/judaizam, kršćanstvo i islam. Osim prirodnih (naravnih) religija i nadnaravnih (objavljenih) religija, autor se bavi religijsko–religioznim vjerovanjima kao što su animizam, teozofija, transcendentalna meditacija te novi religiozni pokreti.

Središnje mjesto u religiji zauzima četvrto poglavlje: »Sveto« — bitno obilježje religijskih i religioznih fenomena. Riječ je o filozofijsko–teologijskome poimanju »svetoga« i »profanoga« u religijama. Na prvome mjestu, autor otkriva prisutnost transcendentne odnosno »božanske zbilje« u svijetu i ljudskoj svijesti i proučava njihov odnos iz više perspektiva: Filozofski pristup »svetomu« i »profanomu«; sociološko poimanje »svetoga« i »profanoga«; fenomenologijski pristup »svetomu« i »profanomu«; očitovanje »svetoga« u ljudskome životu — *homo religiosus*; kršćansko poimanje »svetoga«, moć — bitno obilježje svetoga. Nakon prikaza »svetoga« i »profanoga« s filozofsko–teološkoga stajališta, istražuje se fenomen mistike u religijama; izvor i nadahnuće mističnoga iskustva i njegova raznolikost; potom proučava mistično–intuitivnu spoznaju Boga — jedinstvo Bića. Nasuprot postojanju religijskih i religioznih fenomena u svijetu i ljudskoj svijesti, čije je bitno obilježje transcendentno, nadnaravno, duhovno, »božansko«, »sveto«, te mogućnosti njihove spoznaje razumskim putem, autor proučava pojam ateizma s različitih polazišta i pod različitim vidovima; nijekanje postojanja nadnaravne zbilje odnosno mogućnosti njezine pojave i spoznaje u naravnoj zbilji. Prvo istražuje podrijetlo i povijest ateizma; nijanse Parmenidova monizma i ateizma; monistički moderni ateizam materijalističkoga obilježja; akozmički ateizam te uzroke i razloge ateizma. Zatim iz filozofsko–teološ-

ke perspektive promišlja Blondelovo poimanje ateizma i ljudske slobode; filozofski pristup Bogu odnosno transcendentnoj stvarnosti; prisutnost transcendentnoga u ljudskoj naravi. Nakon iznesenih različitih polazišta i mišljenja s obzirom na postojanje odnosno nijekanje nadnaravne zbilje, koja dolazi do izražaja u religijama i religioznim vjerovanjima, autor svraća pozornost na važnost dijaloga između filozofije i teologije, pozivajući se na autoritet Ivana Pavla II., neumornoga zagovornika ekumenskog i međureligijskog dijaloga, koji upozorava na poteškoće u dijalogu zbog razlika u poimanju Boga te u shvaćanju djelovanja Duha Svetoga i ljudskoga spasenja.

Drugi dio knjige, naslovljen »Filozofija religije«, autor je razdjelio u šest poglavlja, slijedeći istu metodu iz prvoga dijela knjige. U prvom poglavlju bavi se nastajanjem i povijesnim razvojem filozofije religije kao samostalne znanosti te teškoćama s obzirom na njezinu definiciju. Drugo poglavlje obuhvaća poimanje naravne i nadnaravne stvarnosti u filozofiji i teologiji. Autor prvo svraća pozornost na naravnu i nadnaravnu dimenziju ljudskoga bića u kojemu dolaze do izražaja naravna i nadnaravna zbilja, bitno povezane i ujedinjene u istome biću. Stoga se autor osvrće na poimanje naravi i »nadnaravi« u filozofiji i teologiji; analizira i kritički promišlja naravni i »nadnaravni« red postojanja u teologiji; osvrće se na filozofsko–teološke rasprave o odnosu između naravnoga i »nadnaravnoga« u ljudskome biću; Blondelovo shvaćanje »nadnaravnoga« u odnosu na naravno — uvjetovanost naravnoga »nadnaravnim«. Budući da drži značajnim Blondelovo poimanje filozofije i njezinoga predmeta spoznaje u odnosu na teologiju i njezin predmet spoznaje te njihovu upućenost jedne na drugu, unatoč razlici u spoznajnoj metodi i predmetu spoznaje, autor smatra

važnim svratiti pozornost na Blondelov filozofsko–teološki pristup naravnoj i »nadnaravnoj« zbilji; na utjecaj »modernističke krize« na Blondelovu filozofsku misao; na Blondelovo shvaćanje odnosa filozofije i teologije u spoznaji istine Bitka — Boga; na Blondelovo shvaćanje »jedino nužnoga« odnosno »nadnaravnoga« u filozofiji; na božansko obilježje »jedino nužnoga«; na uvjetovanost ne-nužnoga »jedino nužnim« u odnosu na čovjekovu »izbornu slobodu«.

U trećem poglavlju »Filozofija religije u srednjovjekovnoj filozofiji«, autora naglašava da je nakon pojave kršćanstva bilo nužno dobro poznavanje kulture, običaja i jezika naroda kojemu se kršćanstvo željelo približiti kao religija koja nudi nove spoznaje o čovjeku i Bogu. Priopćiti određenu poruku na jasan i razgovijetan način, odnosno prenijeti je drugomu na njemu razumljiv način, zahtijeva obostrani trud i zalaganje. Stoga se autor u patrističkome i skolastičkom razdoblju ukratko osvrće na prve crkvene oce (*patres*) koji su pokušali približiti kršćanstvo srednjovjekovnoj filozofiji na filozofijski i religijski način. Tako kršćanski svjetonazor postaje neka vrsta filozofija religije. Kršćanski pogled na život i svijet zapravo je »kršćanska filozofija«. Budući da je postojanje »kršćanske filozofije« postalo pojmovno upitno, autor se pozabavio povijesnim razvojem toga koncepta; novom orijentacijom »kršćanske filozofije«; nesuglasicama oko shvaćanja kršćanske filozofije prema H. M. Schmidingeru; poimanjem »objave kao stvarateljice razuma«; filozofskim kristologijama; sadašnjošću i budućnošću koncepta »kršćanska filozofija«; poimanjem »kršćanske filozofije« prema *Aeterni Patris i Fides et ratio* u shvaćanju Philiberta Secretana. Budući da pojam »kršćanska filozofija« dolazi do izražaja u skolastici i neoskolastici, autor donosi kratku povijest dvaju pojmova, krat-

ki prikaz skolastike u Francuskoj u 20. stoljeću te prikaz katoličke filozofije i teologije 20. stoljeća.

U četvrtome poglavlju: »Filozofija religije u novovjekovnoj filozofiji«, autor ukratko podsjeća da se izraz »filozofija religije« ne pojavljuje te da se filozofija osamostaljuje, da je formalni princip spoznaje razum a materijalni zbilja, a objava Boga u religijama pokušava se spoznati razumskim putem. Na leksikonski i enciklopedijski način, autor u kratkim crtama prikazuje značajne predstavnike dvaju filozofskih pravca; u racionalizmu R. Descartesa, B. Spinozu, G. W. Leibniza, B. Pascala i Ch. Wolffa, a u empirizmu J. Lockeja, G. Berkelyja, D. Huma, E. H. Cherberyja, A. A. C. Shaftesburyja, J. Tonalda i M. Tindala. U doba prosvjetiteljstva u Francuskoj navodi filozofe koji su bili pod utjecajem engleskih empirista: P. Baylea, J. L. d'Alamberta, D. Diderota, J. O. de La Mettrieja, Voltairea, C. A. Hélvetiusa, P. Holbacha, F. R. La Mennaisa i J. J. Rousseaua, a u njemačkome prosvjetiteljstvu ističe Samuela von Puffendorfa, G. E. Lessinga i F. H. Jacobija. U njemačkome klasičnom idealizmu posebno ističe I. Kanta, J. G. Fichtea, F. D. E. Schleiermchera, G. W. F. Hegela, a među filozofima i teolozima protestantske i katoličke provenijencije F. Nietzschea, S. Kierkegaarda, W. Dyltheyja, E. Troeltscha, E. Husserla, M. Schelera, E. Stein i M. Heideggera.

Peto se poglavlje bavi filozofijom religije u djelima suvremenih autora. Riječ je o trojici protestantskih autora (H. G. Hubbeling, P. Tillich i G. Lanczkowski) i o četvorici katoličkih autora (J. Schmitz, B. Welte, S. Kušar i H. Lasić) koji svoja djela objavljuju pod naslovima: Filozofija religije; Uvod u filozofiju religije; Uvod u religiozne znanosti ili pod sličnim naslovima koji se odnose na filozofiju religije.

Šesto poglavlje: »Filozofija religije u suvremenoj filozofiji i teologiji« zapravo je prikaz radova sa simpozija »Filozofija i teologija« koji je održan u Zagrebu 1993. godine. *Dodatak — Prilozi* sedmo je poglavlje drugoga dijela knjige »Fenomenologija i filozofija religije« u kojem autor donosi neke već objavljene priloge u filozofsko–teološkim časopisima te priloge koji su već u tisku. Riječ je o filozofsko–teološkim oglecima koji se savršeno uklapaju u autoru zanimljivo i nikada dovoljno istraženo područje naravne i »nadnaravne zbilje« u filozofiji i teologiji: 1. Augustin i njegovo poimanje religije u interpretaciji Pascala, Blondela i Heideggera; 2. Kršćansko poimanje filozofije prema Albertu Velikome i Tomi Akvinskome; 3. Kršćanska filozofija i svjetonazor — humanizam u svjetlu filozofije religije; 4. Maritain i Gilson — mislioci »kršćanske filozofije«; 5. Maurice Blondel — mislilac »katoличke filozofije«; 6. New Age — »nova religija« modernoga doba — Religijsko–religiozno obilježje New Agea.

U knjizi »Fenomenologija i filozofija religije« sabrana su, kako sam autor kaže, njegova razmišljanja o fenomenologiji i filozofiji religije, koja su plod dugogodišnjih istraživanja i predavanja studentima te sudjelovanja na domaćim i međunarodnim znanstvenim skupovima. Različita polazišta u shvaćanju fenomenologije i filozofije religije kao samostalnih znanosti prikazana su prvi put sustavno, kronološki i pregledno, i to u djelu hrvatske provenijencije. Autor piše jasnim i razumljivim jezikom, unatoč tajanstvenoj i zagonetnoj stvarnosti koja se pojavljuje u svijetu i ljudskoj svijesti. Prikazivanje i opisivanje tajanstvenih pojava nisu samo informativnoga karaktera, već su rezultat autorova osobnog promišljanja. Čitatelju je omogućeno ne samo da lako dođe do općega znanja o nastajanju i povijesnome razvoju fenomenologije i

filozofiji religije, nego da svoje znanje o tajanstvenoj (misterioznoj) stvarnosti (Bogu, božanstvu) neprestano proširuje i produbljuje novim spoznajama pojedinih autora koji se bave ovom problematikom.

Klio Jurkić

Immanuel Kant, *Religija u granicama pukoga uma*, s njemačkoga preveo Kiril Miladinov, Naklada Breza, Zagreb, 2012, 188 str.

»Religija je (subjektivno gledano) spoznaja svih naših dužnosti kao božanskih zapovijedi. Ona u kojoj prvo moram znati da je nešto božanska zapovijed da bih to priznavao kao svoju dužnost jest objavljena religija (ili religija kojoj treba objava), a nasuprot tome, ona u kojoj prvo moram znati da je nešto dužnost kako bih to mogao priznati kao Božju zapovijed jest prirodna religija. Onaj tko proglašava samo prirodnu religiju moralno nužnom, tj. dužnošću, može se nazvati i racionalistom (u pogledu vjere)« (str. 143–144).

Za dobre knjige, pa onda i za dobre prijevode klasika nikada nije kasno. Knjiga »Die Religion innerhalb der Grenzen der blossen Vernunft« bila je zabranjivana i pogrešno shvaćana, a za mladoga Goethea *skandalon*. Kantov je filozofski pristup religiji specifičan jer njegovo djelo nikako nije na tragu jednostranoga prosvjetiteljskog racionalističkog duha, premda smatra da je ljudska spekulacija preslaba za utemeljenje teologije. Čovjek ne može dosegnuti spoznaju nadosjetilnoga i pri tome se zapliće u beskonačna proturječja, ali upravo na toj nesposobnosti čistoga uma za nadosjetilno Kant utemeljuje nužnost vjerovanja i potrebu moralne perfektuacije.

Ovo je filozofsko djelo povijesno vrlo značajno iz barem dvaju razloga.